

گیاه دارویی رازیانه

از دانسته های کهن تا یافته های نوین

نگارنده گان:

مهندس لیلی صفایی

مهندس داود افیونی

دکتر حسین زینلی

اعضای هیئت علمی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی اصفهان

سر شناسه	: صفایی، لیلی
عنوان و نام پدیدآور	: گیاه دارویی رازیانه از دانسته های کهن تا یافته های نوین / نگارندگان
	لیلی صفایی، داود افیونی، حسین زینلی
مشخصات نشر	: اصفهان : نصوص، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۷ صفحه: مصور، جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۸۸-۲۰-۵ : ریال ۴۰۰۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: رازیانه
موضوع	: جترین
موضوع	: گیاهان دارویی - ایران
موضوع	: گیاهشناسی - ایران
شناسه افزوده	: افیونی، داود
شناسه افزوده	: زینلی، حسین
رده بندی کنگره	: QK ۴۹۵/ج۲ ص ۷/ ۱۳۹۰
رده بندی دیوینی	: ۵۸۳/۴۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۹۲۷۶۴۲

عنوان	: گیاه دارویی رازیانه
نویسندگان	: لیلی صفایی، داود افیونی، حسین زینلی.
ویراستار	: سعید دوازده آملی
طرح و اجرای جلد	: داود افیونی، محمد طائفی
ناشر	: نشر نصوص ۰۹۱۳۳۱۱۹۲۴۰ - Em:pub_nossooh@yahoo.com
شمارگان	: ۱۰۰۰ جلد
قیمت	: ۴۰۰۰ تومان
چاپ	: رضوی
تاریخ چاپ	: ۱۳۹۰
نوبت چاپ	: اول
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۸۸-۲۰-۵

فهرست

پیشگفتار

فصل ۱ کلیات

۱۳

۱-۱ تاریخچه

۱۳

۱-۲ انتشار جغرافیایی و اهمیت اقتصادی

۱۴

فصل ۲ مشخصات گیاهشناسی

۱۷

۲-۱ گیاهشناسی تیره چتریان

۱۷

۲-۲ گیاهشناسی جنس رازیانه

۱۹

فصل ۳ مشخصات سیتوژنتیکی

۲۵

فصل ۴ مشخصات فیتوشیمیایی

۲۹

۴-۱ اندام دارویی

۲۹

۴-۲ ماده موثره

۳۰

۴-۳ روش تهیه اسانس

۳۳

۴-۴ جداسازی و تشخیص مواد موثره اسانس

۳۶

۴-۵ ترکیبات شیمیایی اسانس

۳۹

۴-۶ خصوصیات برخی از ترکیبات اصلی اسانس

۴۴

۴-۶-۱- آلفا و بتاپینن

۴۴

۴-۶-۲- ۸،۱ سینتول

۴۵

۴-۶-۳- پاراسیمن

۴۶

۴۷ ۴-۶-۴ گاماترپین

۴۷ ۴-۶-۵ آنتول

۴۸ ۴-۶-۶ استراگول

۴۸ ۴-۶-۷ میرسن

۵۱ فصل ۵ مصارف رازیانه

۵۱ ۵-۱ مصرف دارویی

۵۱ ۵-۱-۱ مصرف سنتی

۵۲ ۵-۱-۲ مصرف در صنعت داروسازی

۵۶ ۵-۲ مصرف غذایی و آرایشی

۵۷ ۵-۳ مصرف دامپزشکی

۵۸ ۵-۴ مصرف صنعتی

۶۱ فصل ۶ عوامل اکولوژیکی مؤثر بر رشد و عملکرد

۶۲ ۶-۱ نور

۶۳ ۶-۲ آب

۶۴ ۶-۳ دما

۶۵ ۶-۴ خاک

۶۵ ۶-۴-۱ ساختمان خاک

۶۵ ۶-۴-۲ مواد غذایی موجود در خاک

۶۸ ۶-۴-۳ شوری آب و خاک

۷۱ ۶-۴-۴ pH خاک

۷۳	فصل ۷ فنولوژی
۸۱	فصل ۸ عملیات کاشت
۸۱	۸-۱ جوانه زنی بذر
۸۴	۸-۲ تاریخ کاشت
۸۸	۸-۳ روش کاشت
۸۹	۸-۴ تناوب کاشت
۹۱	فصل ۹ عملیات داشت
۹۱	۹-۱ مواد و عناصر غذایی مورد نیاز
۹۶	۹-۲ آبیاری
۹۷	۹-۳ آفات
۱۰۱	۹-۴ علف کشها
۱۰۳	فصل ۱۰ عملیات برداشت
۱۰۷	فصل ۱۱ مروری بر چند نسخه گیاهی حاوی رازیانه
۱۰۷	۱۱-۱ نسخه اول
۱۰۸	۱۱-۲ نسخه دوم
۱۰۸	۱۱-۳ نسخه سوم
۱۰۹	۱۱-۴ نسخه چهارم
۱۰۹	۱۱-۵ نسخه پنجم
۱۱۰	۱۱-۶ نسخه ششم
۱۱۰	۱۱-۷ نسخه هفتم

۱۱۱	۱۱-۸ نسخه هشتم
۱۱۱	۱۱-۹ نسخه نهم
۱۱۲	۱۱-۱۰ نسخه دهم
۱۱۳	۱۱-۱۱ نسخه یازدهم
۱۱۴	۱۱-۱۲ نسخه دوازدهم
۱۱۶	۱۱-۱۳ نسخه سیزدهم
۱۱۷	۱۱-۱۴ نسخه چهاردهم
۱۱۸	۱۱-۱۵ نسخه پانزدهم
۱۱۹	۱۱-۱۶ نسخه شانزدهم
۱۲۰	۱۱-۱۷ نسخه هفدهم
۱۲۱	۱۱-۱۸ نسخه هجدهم
۱۲۲	۱۱-۱۹ نسخه نوزدهم
۱۲۳	۱۱-۲۰ نسخه بیستم
۱۲۴	۱۱-۲۱ نسخه بیست و یکم
۱۲۴	۱۱-۲۲ نسخه بیست و دوم

پیش گفتار

گیاهان دارویی از قدیم الایام در میان ایرانیان مورد توجه بوده است و بعضی از این گیاهان به واسطه شفا بخش بودن مقدس شمرده می شدند. در کتاب اوستا، گیاه هوم به علت شفا بخشی سرور گیاهان معرفی شده است. گفته شده این گیاه در ارتفاعات البرز می روید. در کشف الظنون آمده است هیچ دردی نیست که با داروی گیاهی درمان نشود. بر طبق کتاب اوستا، اهورامزدا، ده هزار گیاه شفا بخش را در اختیار سرتا اولین پزشک جهان که ایرانی بود قرار داد. بعد از اسلام نیز دانشمندان بزرگی مانند محمد ابن زکریای رازی، ابوعلی سینا، سید اسماعیل جرجانی، ابوریحان بیرونی و ... دانش پزشکی و گیاه درمانی را تکمیل نموده و با کشف داروهای جدید و نوشتن کتاب های ارزشمند، سالیان متمادی راهنمای سلامت بیماران در بیشتر نقاط جهان بوده اند.

طبیعت غنی ایران با حدود ۸۰۰۰ گونه گیاهی، بیش از ۷۵۰ گونه دارویی شناخته شده را در خود جای داده است. استفاده مطلوب،

منطقی و بهینه از این منابع که به لحاظ فناوری، بسیار کم هزینه تر و ساده تر از صنایع دارویی شیمیایی است، می تواند ضمن تأمین بخشی از نیازهای عمده بهداشتی و درمانی جامعه، از خروج مقادیر متناهی ارز جلوگیری نموده و مانع گسترش وابستگی به بیگانگان شود. بنابراین با اتخاذ سیاستها و راهکارهای مناسب و مبتنی بر یک شناخت واقع گرایانه از وضعیت موجود این منابع و کاربرد روشهای علمی و صحیح در تمام ابعاد اعم از کاشت، داشت، برداشت و بهره برداری صنعتی و اقتصادی آن، چه از طبعیت و چه به صورت کشت مکانیزه، می توان به درکی واقعی و اصولی در خصوص نقش و بازدهی گیاهان دارویی در جوامع رو به رشدی همچون ایران رسید و علاوه بر حفظ و حراست از این سرمایه های ملی به شکوفایی و توسعه پایدار جامعه نیز دست یازید.

رازیانه (*Foeniculum vulgare* Mill.) از مهمترین و قدیمی ترین گیاهان دارویی و متعلق به خانواده چتریان (*Apiaceae*) می باشد که در تمام فارماکوپه های معتبر از آن به عنوان یک گیاه دارویی مهم یاد شده است. این گیاه دو یا چند ساله، در ایران فقط یک گونه به صورت زراعی و خودرو دارد و امروزه از مواد موثره آن در داروسازی برای مداوای سرفه، دل درد، نفخ، سوء هاضمه در کودکان و تحریک تولید شیر در مادران شیرده استفاده می شود. همچنین اسانس آن به عنوان چاشنی در صنایع نوشابه سازی، غذایی و

آرایشی-بهداشتی کاربرد دارد. این گیاه به لحاظ مصارف دارویی و غذایی در اروپا، اقیانوسیه، کشورهای آسیایی، ایالات متحده و بسیاری از کشورهای افریقایی و همچنین برزیل و آرژانتین در سطوح وسیعی کشت می گردد. در ایران پراکندگی وسیع آن از مناطق خراسان، تهران، گرگان، مازندران، گیلان و تبریز گزارش شده است و تا ارتفاع ۲۱۰۰ متری از سطح دریا به صورت خودرو رشد می کند. همچنین سطح زیر کشت رازیانه در ایران در حدود ۱۰۶۶ هکتار است و استانهای عمده تولید کننده آن همدان، خراسان، کهگیلویه و بویر احمد، لرستان، تهران، کرمان و گلستان می باشند. یکی از دلایل عمده محدودیت توسعه سطح زیر کشت رازیانه در ایران، کمبود تحقیقات به زراعی و به نژادی، بالا بودن هزینه و پایین بودن راندمان تولید می باشد. با توجه به این مسئله که جهت بهبود عملکرد هر گیاه، آگاهی از عوامل افزایش دهنده کمیت و کیفیت آن ضروری به نظر می رسد لذا بر آن شدیم که کتاب حاضر را به منظور استفاده علاقمندان در زمینه آشنایی با این گیاه دارویی مهم تهیه نماییم. امید است که مطالب گرد آوری شده که قسمت عمده آن نتیجه سالها تلاش در زمینه تحقیقات گیاهان داروئی نگارندگان این کتاب است، بتواند وسیله ای جهت آشنایی با این گیاه مهم و اقتصادی برای کلیه دانشجویان، کشاورزان و علاقمندان در زمینه گیاهان دارویی باشد. کتاب حاضر در یازده فصل تنظیم شده است. در فصل های اول تا

چهارم به معرفی گیاه از جنبه های گیاهشناسی، سیتوزنتیکی و فیتوشیمیایی پرداخته شده است. فصل پنجم به مصارف دارویی گیاه اختصاص دارد. در فصول ششم تا دهم به مسائل اکولوژیکی گیاه و عملیات زراعی و در فصل یازدهم به تعدادی از نسخه های درمانی گیاه اشاره شده است. در ارائه اثری از نوع حاضر ممکن است لغزشهایی وجود داشته باشد، لذا از خوانندگان عزیز تقاضا داریم انتقادات و پیشنهادات خود را جهت غنای بیشتر کتاب ارایه فرمایند تا در چاپهای بعدی لحاظ گردد.

در پایان وظیفه خود می دانیم که از آقای دکتر سعید دوازده امامی عضو محترم هیئت علمی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی اصفهان که ویراستاری علمی و ادبی این اثر را عهده دار شدند و تمامی همکاران واحد گیاهان دارویی این مرکز که همواره از تجارب ارزنده شان بهره بردیم، کمال تشکر و سپاسگزاری را نمایم. از آقای بهرام امینی به جهت همکاری در صفحه آرایی و آقای محمد طائفی بخاطر همکاری در تهیه جلد این اثر سپاسگزاریم. از آقای مهندس نصوحی به جهت انجام امور مربوط به نشر کتاب صمیمانه تشکر می کنیم.